

MUAMMOLI-QIDIRUV TEXNOLOGIYALARI O'QUVCHILARNING CHAQIRIQQACHA HARBIY TAYYORGARLIKDA TANQIDIY FIKRLASH VA QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI SIFATIDA

Durmenov Shuxratjon Nurmamatovich

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti
Harbiy ta'lim fakulteti katta o'qituchi
+998909628862, miron20009@gmail.com

Muammoli yo'naltirilgan yondashuv aniq echimga ega bo'lmagan muammoli vaziyatlarni tizimli o'rganishni nazarda tutiladi. Bu tegishli texnologiyalarning mohiyatini tushunish uchun muammoning yagona to'g'ri echimi yo'qligi to'g'risida juda muhim xulosani anglatadi. Binobarin, talabalar chaqiriqqacha harbiy tayyorgarlikda turli xil mumkin bo'lgan echimlarni tahlil qilishlari, o'zlari uchun tanlov mezonlarini shakllantirishlari, bahslashishlari va boshqalar uchun qilingan tanlovning maqbulligini isbotlashlari kerak. Darhaqiqat, agar "to'g'ri echim" bo'lmasa, unda boshqa o'quvchilar mutlaqo boshqacha javob olishlari mumkin va bu ham "to'g'ri" bo'lishi mumkin. Bu erda biz allaqachon mumkin bo'lgan turli xil echimlarni, argumentatsiya va tanlangan echimning isbotini ko'rib chiqish uchun talabalar tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishlari haqida suz bormoqda.

Tanqidiy fikrlashning mohiyatini anglash bo'yicha turli xil fikrlarni ko'rib chiqamiz.

Garchi "tanqidiy fikrlash" atamasi uzoq vaqtdan beri J.Piaget, J.Bruner, L. S. Vigotskiy kabi taniqli psixologlarning asarlaridan ma'lum bo'lgan bo'lsa-da, O'zbekistonda amaliyotchi o'qituvchilarning professional tilida ushbu tushuncha nisbatan yaqinda qo'llanilgan. 20-asrda "tanqidiy fikrlash" deb ta'riflanadigan narsalarning madaniy va tarixiy asoslari, shubhasiz, qadimiy "tanqidiy texnika" dir (GV Sorina, 2003).

Qadimgi tanqidiy falsafa amaliyoti o'z ifodasini birinchi navbatda Aflotunning dialoglarida keltirilgan so'roq falsafasi uslubida topadi.

Sokratik-platonik savol berish falsafasi uslubi keyingi barcha G'arb falsafiy fikrlari uchun namuna bo'ladi. Ushbu uslub nafaqat tanqidning dolzarb ahamiyatini, savollar tizimini, balki ilgari surilgan pozitsiyani olib borish va ratsionalizatsiya qilish uchun javob berish tartibini namoyish etadi, balki har qanday fikrlash sohasidagi umumiy so'roq qilish strategiyasini ham o'z ichiga oladi.

Bugungi kunda tanqidiy fikrlashning turli xil ta'riflarini turli ilmiy manbalarda topish mumkin.

Tanqidiy fikrlashning aksariyat ta'riflari, qiyin qarorlarni qabul qilishda oqilona, dalillarga asoslangan, uyushgan yondashuv sifatida uning g'oyasiga asoslanadi.

Robert Ennis tanqidiy fikrlashni "nima qilish kerakligi va nimaga ishonish to'g'risida ataylab qaror qabul qilish" deb ta'riflaydi.

Kanadalik professor Ralf X.Jonson tanqidiy fikrlashni "insonga tavsiya etilgan nuqtai nazar yoki xulq-atvor modeli to'g'risida qat'iy qaror chiqarishga imkon beradigan aqliy faoliyatning o'ziga xos turi" deb ta'rif beradi.

Judi A. Brauz va Devid Vud tanqidiy fikrlashni nimaga ishonish va nima qilish kerakligini hal qilishga qaratilgan aqlli aks etuvchi fikrlash deb tushunish kerak, deb ta'kidlaydilar. Tanqidiy fikrlash - bu o'z nuqtai nazarini ham, boshqa fikrlarni ham hisobga olgan holda, o'z xurofotidan voz kechish qobiliyatini hisobga olgan holda qanday qilib ob'ektiv hukm qilish va mantiqan to'g'ri harakat qilish - sog'lom fikrni izlashdir.

Devid Klaster tanqidiy fikrlashning beshta belgisini ajratib ko'rsatdi:

-birinchidan, tanqidiy fikrlash mustaqil fikrlashdir. Dars tanqidiy fikrlash tamoyillari asosida qurilganida, har kim o'z g'oyalarini, baholarini va e'tiqodlarini boshqalardan mustaqil ravishda shakllantiradi. Hech kim biz uchun tanqidiy fikr yurita olmaydi, biz buni faqat o'zimiz uchun qilamiz. Shuning uchun tafakkur individual xarakterga ega bo'lgandagina tanqidiy bo'lishi mumkin.

- ikkinchidan, axborot tanqidiy fikrlashning yakuniy nuqtasi emas, balki boshlang'ich nuqtasidir.

- uchinchidan, tanqidiy fikrlash savollar berish va echilishi kerak bo'lgan muammolarni aniqlashtirishdan boshlanadi. Har qanday bosqichda haqiqiy bilim jarayoni biluvchining muammolarni hal qilish va o'z manfaatlari va ehtiyojlaridan kelib chiqadigan savollarga javob berishga intilishi bilan tavsiflanadi. "Shuning uchun tanqidiy fikrlashga o'rgatishdagi muammo qisman talabalarga atrofimizdagi turli xil muammolarni ko'rishda yordam berishdan iborat."

- to'rtinchidan, tanqidiy fikrlash ishonchli dalillarni izlaydi. Tanqidiy fikrlaydigan kishi muammoning o'ziga xos echimini topadi va bu echimni oqilona, asosli dalillar bilan qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, u xuddi shu muammoga boshqa echimlar topish mumkinligini biladi va o'zi tanlagan yechim boshqalarga qaraganda mantiqiy va oqilona ekanligini isbotlashga harakat qiladi.

- beshinchidan, tanqidiy fikrlash - ijtimoiy tafakkur. Har qanday fikr boshqalar bilan baham ko'rilganda sinovdan o'tkaziladi va sayqallanadi - yoki faylasuf Xanna Arendt aytganidek, "mukammallikka" faqat birovning huzurida erishish mumkin." Boshqalar bilan bahslashish, o'qish, bahslashish, e'tiroz bildirish va fikr almashish paytida biz o'z pozitsiyamizni aniqlaymiz va chuqurlashtiramiz. Shu sababli, tanqidiy fikrlashning asosiy oqimida ishlaydigan o'qituvchilar har doim o'zlarining darslarida har qanday juftlik va guruh ishlaridan, shu jumladan munozara va munozaralardan, shuningdek o'quvchilarning yozma ishlarining turli xil nashrlaridan foydalanishga harakat qilishadi. Har qanday tanqidiy mutafakkir jamoada ishlaydi va shunchaki o'z shaxsiyatini qurishdan ko'ra kengroq muammolarni hal qiladi.

Ushbu g'oyani ishlab chiqishda D. M. Shakirova tanqidiy fikrlash muammoni tushunish va uni muhokama qilish uchun kommunikativlik printsipli asosida qurilganligini ta'kidlaydi; Ushbu fikrlash individual va mustaqil ekanligini hisobga olsak, lekin u tortishuvlarda, munozaralarda, munozaralar va jamoat oldida so'zlashuvlarda o'zini namoyon qiladi, fikrlashning ushbu turini shakllantirishda tushunishning kommunikativ qobiliyatlari hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Diana Halpernning ta'kidlashicha, tanqidiy fikrlash - bu kerakli natijani olish ehtimolini oshiradigan bilim qobiliyatlari va strategiyalaridan foydalanish. Balans, izchillik va maqsadga muvofiqlik bilan farq qiladi. Boshqa ta'rif - fikrlashga qaratilgan. Tanqidiy fikrlash baholovchi, aks ettiruvchi fikrlashni anglatadi. Bu shaxsiy hayot tajribasiga yangi ma'lumotlarni kiritish orqali rivojlanadigan dogmani qabul qilmaydigan ochiq fikrdir. Bu tanqidiy fikrlash va ijodiy fikrlash o'rtasidagi farqdir, bu baholashni ta'minlamaydi, lekin ko'pincha hayot tajribasi, tashqi me'yor va qoidalar doirasidan tashqariga chiqadigan yangi g'oyalarni ishlab chiqarishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, tanqidiy va ijodiy fikrlash o'rtasida aniq chegarani belgilash qiyin. Shuni aytishimiz mumkinki, tanqidiy fikrlash ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun boshlang'ich nuqtadir, bundan tashqari tanqidiy va ijodiy fikrlash sintezda o'zaro bog'liq holda rivojlanadi.

Taniqli amerikalik psixolog va o'qituvchi Jon Devining ta'kidlashicha, tanqidiy fikrlash o'quvchilar muayyan muammo bilan shug'ullana boshlaganda paydo bo'ladi. "O'quv jarayonining boshlang'ich nuqtasi sifatida qabul qilingan vaziyat yoki hodisa to'g'risida berilishi kerak bo'lgan asosiy savol, bu hodisa qanday muammo tug'diradi". Devining fikricha, muammolarga e'tiborni qaratish o'quvchilarning tabiiy qiziqishini uyg'otadi va ularni tanqidiy fikrlashga undaydi. "Faqat ma'lum bir muammo bilan kurashganda, qiyin vaziyatdan o'z yo'lini topishda, (talaba) haqiqatan ham o'ylaydi".

G.V.Sorinaning fikriga ko'ra, "tanqidiy fikrlash o'zining aqliy faoliyati, kontseptsiyalar, hukmlar, xulosalar, savollar bilan ishlash qobiliyatini, analitik faoliyat qobiliyatini rivojlantirishni, shuningdek, shunga o'xshash imkoniyatlarni baholash qobiliyatini nazarda tutadi. boshqa odamlar." Umuman olganda tanqidiy fikrlash amaliy yo'nalishga ega. Shu sababli, uni mantiqiy kontekst doirasida va fikrlash sub'ektining individual xususiyatlariga qarab va qarab, amaliy mantiqning bir shakli sifatida talqin qilish mumkin. Tanqidiy fikrlash doirasida inson qanday fikr yuritishi, qaror qabul qilishi, hayot faoliyatini rejalashtirishi va amaliy rejalarini haqiqatan ham amalga oshirishi o'rganiladi.

Tanqidiy fikrlash - bu mavjud bo'lgan fikrlarni asoslashga imkon beradigan ob'ektiv va ijtimoiy tan olingan fikrlash va mulohaza qilish usullari (isbot, dalil, dalil, mezon va boshqalar) qo'llaniladigan, ochiq muammoli vaziyat to'g'risida maxsus tashkil etilgan fikrlash. ijtimoiy nutq muhitida ko'rish, echimlar va ularning baholarini olish.

Shunday qilib, tadqiqot natijasida topilgan echim faqat oraliq natija bo'lib, muammoli vaziyat bilan ishlash bosqichlaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, talaba tahlil qilish, tanqid qilish, me'yorlash kabi aqliy harakatlarni amalga oshiradi.

Muammoli-qidiruv texnologiyalarining navbatdagi bosqichi topilgan echimning isboti va baholanishi bo'lib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talaba aloqa ko'nikmalariga muhtoj. O'qituvchining asosiy vazifalaridan biri talabalarga (qoida tariqasida, muammoli vaziyat ustida ishlashga imkon beradi, ular kichik guruhlariga birlashadilar) jamoatchilik muhokamasi, tanqid qilish va o'z ishlarining natijalarini baholash uchun taqdim etadigan diskursiv muhitni yaratishdir. eritma shaklida.

To'g'ri tashkil etilgan munozara o'quvchilarga o'zlarining fikrlash harakatlariga nisbatan aks etuvchi pozitsiyani egallashga imkon beradi va ikkita jarayonni ajratishga kirishadi: muammoni hal qilish jarayoni va berilgan sinf muammolarini hal qilish usullari (strategiyalari).

Ammo bu ikki jarayonni ajratish uchun muammoli vaziyat bilan ishlashning yana bir bosqichi mavjud - aks ettirish, bunday muammolarni hal qilishning umumiy usullarini tushunishga qaratilgan.

Endi biz muammoli qidiruv texnologiyalarini joriy etish jarayonining yaxlit tavsifini taqdim etish imkoniyatiga egamiz:

1-bosqich: muammoga kirish: o'qituvchi tomonidan muammoli vaziyatni yaratishdan tortib, o'quvchining kognitiv qiziqishi va vazifa shartlarini tahlil qilish faoliyatiga qo'shilishining paydo bo'lishi.

2-bosqich: ikki bosqichni o'z ichiga olgan:

- ta'lim muammosini bayon qilish: topshiriqning dastlabki shartlarini tahlil qilishdan ta'lim muammosini bayon qilishgacha (o'zi uchun muammolar);
- echim izlash: g'oyalarni, gipotezalarini shakllantirishdan, qidiruv harakatlarini rejalashtirishdan muammoni echishga qadar.

3-bosqich: ikki bosqichni o'z ichiga oladi:

- jamoatchilik muhokamasi, tanqid qilish va o'z ishlarining natijalarini baholash orqali topilgan echimning qonuniyligini isbotlash;
- taklif etilayotgan echimni boshqa guruhlarining echimlari bilan taqqoslash, ularni baholash va foydalarni ko'paytirish strategiyasida ularni sintez qilish uchun asoslarni izlash.

4-bosqich: muammolarni qanday hal qilish haqida mulohaza yuritish, mezonlarni tahlil qilish, echimlarni isbotlash va baholash, muammolarni echish qobiliyatini rivojlantirish nuqtai nazaridan o'z o'sish.

Ro'yxatda keltirilgan bosqichlar birgalikda faoliyatning to'liq tsiklini ifodalaydi, uning takroriy takrorlanishi talabalarning tanqidiy fikrlash, ijodiy, kommunikativ va aks ettirish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Ushbu tsikl bitta dars chegaralariga to'g'ri kelmasligi mumkin, u bir necha darslar davomida amalga oshirilishi mumkin yoki aksincha, - darslarning elementlaridan biri bo'lishi kerak. Bu erda etakchi omil o'quv materiallarini o'zlashtirish emas, balki yangi faoliyat usullarini o'zlashtirishga asoslangan ijodiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatining rivojlanishi asosida o'quvchilarni rivojlantirish bosqichi hisoblanadi.

O'quvchilarning proksimal rivojlanish zonasini loyihalashda o'qituvchi, o'qituvchining dolzarb vazifasi murakkabroq darajadagi muammoli vaziyatlarni yaratish orqali talabalarni muammoli-qidiruv faoliyatining har bir tsiklida mustaqillikning keyingi, yuqori darajasiga o'tkazishdir.

Ba'zi natijalarni tezis shaklida umumlashtiramiz.

Muammoli-qidiruv texnologiyalarini amalga oshirishda o'quv jarayoni davriydir. Bundan tashqari, o'quv faoliyatining har bir tsiklida ta'lim muammolari holati va uning vazifalari, muhokama qilinadigan echimlarni muhokama qilish va tanqid qilish uchun umumiy kommunikativ makon,

shuningdek uni hal qilish yo'llari haqida mulohaza qilish vazifalari bo'lishi kerak. Boshqacha qilib aytganda, muammoli-qidiruv texnologiyalarini amalga oshirishda o'quv faoliyati talabalar tomonidan to'rtta faoliyat turini ishlab chiqish orqali amalga oshiriladi:

- Maqsadni belgilash
- Tadqiqot.
- Aloqa.
- Aks ettirish.

Ushbu barcha faoliyat maydonlarining mavjudligi va talabalar tomonidan izchil rivojlanishi muammolarni qidirish texnologiyalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish shartidir.

Darhaqiqat, muammoli vaziyat o'quvchilarga uni hal qilishlari uchun emas, balki (ehtimol, ularning echimlari uzoq vaqtdan beri ma'lum bo'lgan), ammo shunga o'xshash vaziyatlarda ishlashni o'rganishlari uchun, ya'ni ochiq (muammoli) vaziyatlar bilan ishlash usullarini o'zlashtirish.

Bundan tashqari, aloqa kommunikativ muhitda topilgan echimning qonuniyligini isbotlash va baholash maqsadida tashkil etiladi. Ta'lim faoliyati tsikli aks ettirish bilan tugaydi, bu esa o'quvchilar ongida hal qilingan muammo va uni hal qilish usullarini ajratib olish, shuningdek, o'zlarining kompetentsiyalaridagi o'sishlarini amalga oshirish imkonini beradi.

Shunday qilib, biz muammoli vaziyat bilan ishlashning to'rt bosqichini ko'rib chiqdik:

Maqsadni belgilash - vazifa shartlarini jarayon sifatida tanqidiy tahlil qilish, "o'zi uchun muammo" ni shakllantirish – natija sifatida.

Tadqiqot - jarayon sifatida; echim topildi – natija sifatida.

Aloqa jarayonga o'xshaydi; topilgan echimning qonuniyligini isbotlash, uni boshqa mumkin bo'lgan echimlar bilan taqqoslash – natija sifatida.

Refleksiya - jarayon sifatida; ushbu sinf muammolarini hal qilish yo'llari to'g'risida xabardorlik – natija sifatida; ushbu sinfnig muammoli vaziyatlarini hal qilish uchun topilgan echimni o'tkazish chegaralarini anglash – natija sifatida.

Shubhasiz, faoliyatning to'liq tsikli o'tishi uchun muammoli qidirish texnologiyalari kommunikativ va aks ettiruvchi texnologiyalar bilan to'ldirilishi kerak. Shu bilan birga, muammolarni qidirish texnologiyalari etakchi, qolganlari esa yordamchi hisoblanadi.

Muammoli-qidiruv texnologiyalarining etakchi o'rni bo'lgan pedagogik texnologiyalar kompleksini maqsadga muvofiq tatbiq etish natijasi quyidagi bilim qobiliyatlari asosida talabalarning tanqidiy fikrlash, ijodiy, kommunikativ va aks ettirish qobiliyatlarini rivojlantirishdir:

- muammoli vazifani, shartlarni tahlil qilish qobiliyati: ma'lum va noma'lumni ajratish, o'z bilimidagi "bo'shliqlarni" ko'rish, asosiy qiyinchilikni aniqlash, dastlabki shartlarni qayta tuzish va ta'lim vazifasini belgilash, ya'ni. o'zingiz uchun muammoni shakllantirish;
- muammoli vaziyatni tahlil qilish ko'nikmalari: asosiy alomatlar va sabablarni aniqlash, muammoli hudud chegaralarini aniqlash, ziddiyatlar tizimini aniqlash, muammoni shakllantirish;
- yangi g'oyalarni yaratish, farazlarni (taxminlarni) tuzish va sinash qobiliyati;
- muammoning echimini topish strategiyasini rejalashtirish qobiliyati (jarayon, oraliq natijalar, vositalar, usullar);
- bir nechta muqobil echimlarni taklif qilish, ularni baholash qobiliyati - ularning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilish, muayyan vaziyat uchun eng yaxshisini tanlash;
- qilingan taxminlarni sinashning turli usullarini (modellastirish, loyihalash, tajriba sinovlari, eksperiment va boshqalarni) qo'llash bo'yicha ko'nikmalar;
- oddiy va murakkab muloqotni amalga oshirish ko'nikmalari; dalil, dalil;
- tushunchalar, mezonlar, nazariyalar va tushunchalarni fikrlash vositasi sifatida ishlatish qobiliyati;
- o'z faoliyatini tahlil qilish, bo'shliqlarni aniqlash, o'z faoliyatini tashkil qilishning o'zgarmas usullarini topish qobiliyati.

Ushbu ro'yxatdan ko'rinib turibdiki, muammoli-qidiruv texnologiyalarini qo'llashdagi asosiy maqsadlar predmetli bilimlarni egallash bilan emas (ular shunchaki qobiliyatlarni rivojlantirish vositasi), balki umumlashtirilgan usullarni tayinlash bilan bog'liq. o'quv holatini tahlil qilishda ham,

muloqotda ham, aks ettirishda ham qo'llaniladigan talabalar uchun faoliyat. Faoliyat mavzusi o'zgarib bormoqda - fikrlash amalga oshiriladigan narsa: tadqiqotlarda bu ta'lim holati; aloqada, bu taklif qilingan echim; aks ettirishda bu fikrlash usullari (individual va jamoaviy tajriba). Har bir faoliyat turi uchun qo'llaniladigan metodlar ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi. Ammo makrometodlar - ijodiy faoliyatni tashkil qilish strategiyasi - maqsadni belgilashda ham, izlashda ham, muloqotlar va mulohazalarda ham o'zgarmasdir, ya'ni:

- rekonstruktiv tahlil: tushunish - "Bu nima?";
- muammoli (tanqidiy) tahlil: muammoning bayoni - "Nega bunday?";
- tartibga solish (dizayn, qaror qabul qilish) - "Qanday bo'lishi kerak?", "Buni qanday hal qilish mumkin?"

Faoliyatni tashkil qilishning ushbu makro usulini va unga mos keladigan texnikani o'zlashtirish tanqidiy fikrlash, ijodiy, kommunikativ va aks etuvchi qobiliyatlarning asosidir.

Muammoli-qidiruv texnologiyalari - bu tanqidiy fikrlash, ijodiy, kommunikativ va refleksiv qobiliyatlar asosida faoliyat va rivojlanishning universal usullarini o'zlashtirish uchun talabalar uchun dolzarb bo'lgan ijtimoiy va kasbiy muammolarni hal qilishni o'rgatishdagi tadqiqot faoliyatini real ravishda amalga oshirishga asoslangan texnologiyalar.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Belogradova V.P., Kuzminyx O.Yu. Tanqidiy yozish orqali tanqidiy fikrlashga // Romantika va german filologiyasi muammolari, falsafa va chet tillarini o'qitish metodikasi: Sat. ilmiy maqolalar. - Perm: PSPU. - 2004. - b. 98-105
2. Bryushinkin V.N. Tanqidiy fikrlash va argumentatsiya // Tanqidiy fikrlash, mantiq, argumentatsiya / Ed. V.N. Bryushinkin, V.I. Markin. Kaliningrad: Kaliningr nashriyoti. davlat Universitet, 2003. - b. 29-34
3. Zagashev I.O. Maktab kutubxonasidagi yangi pedagogik texnologiyalar: o'qish va yozish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ta'lim texnologiyasi. [Elektron resurs] - URL: <http://lib.1september.ru/2003/16/1> (davolanish sanasi 10/12/2014).
4. Klarin M.V. Global pedagogikadagi innovatsiyalar: tadqiqot, o'yin va munozara orqali o'rganish. (Chet el tajribasini tahlil qilish). -- Riga: SPC "Eksperiment", 1995. - 176 b.
5. Kluster D. Tanqidiy fikrlash nima. - M.: TsGL, 2005 yil.
6. Merzlyakova T.Yu. Tanqidiy fikrlash. Nima bu? - Kirish rejimi: URL: <http://festival.1september.ru/articles/415219>.
7. Noel-Tsigulskaya T. Tanqidiy fikrlash to'g'risida. - Kirish rejimi: URL: <http://noelrt.com/?P=266>
8. Halpern D. Tanqidiy fikrlash psixologiyasi, Sankt-Peterburg, 2000 - 512 p.
9. Robert H. Ennisning tanqidiy fikrlash moyilligi: ularning mohiyati va baholanishi. Norasmiy mantiq jildi 18, № 2 & 3 (1996): 165-182, 166-bet.
10. Wade C., Tavis C. Psychology. Harper and Row, 1990 - 692 b.
11. Sorina G.V. Tanqidiy fikrlash: tarix va zamonaviy maqom / G.V. Sorina // Moskva universitetining Axborotnomasi. Ser. 7: Falsafa. - 2003 yil.